

До останнього подиху (скорочено)

Таїр Халілов

Таїр Халілов

До останнього подиху

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Людина не для того створена, щоб терпіти поразку. Людину можна
знищити, але не можна перемогти.

Ернест Хемінгуей

Бекир був старий і тяжко хворий. Тягнулася вже четверта доба, відколи в його роті не було ні краплини води, ні крихти хліба. Про хліб він не думав, але йому дуже хотілося пити. А вода була поруч. Варто було встати, зайти до кухні, пустити з крана воду і пити, скільки влізе. Та старе тіло відмовляється слухатись, руки й ноги не рухаються. Хвороба прикувала його до ліжка і зробила нерухомим.

Надворі літо, у вікно залітають радісні дитячі голоси, а він, старий і хворий, нікому не потрібний. Від болю тріщить голова, до горла підступає нудота, вивертає всі нутроші. Та він не втрачає ясного розуму. Бекир плаває безмежним океаном уяви і пам'яті.

Спочатку, коли він остаточно захворів і зліг, його мучило безсоння. Здавалось, що у всьому світі він один. Єдиною втіхою були приємні спогади. Згодом від слабкості, втрати сил він почав засинати, і бачив видіння.

Коли захворів два тижні тому, його провідувала сусідська дівчинка, яка приносила з крамниці продукти. Але тоді він і сам ще пересувався. "Мабуть, Мерієм відпочиває чи з батьками поїхала до моря. У неї ж літні канікули..." – думав він. Добре, що через цю дівчинку ще встиг дати телеграму єдиній рідній людині, дорослому сину, що живе далеко на півночі, працює інженером на гірничорудному комбінаті.

Старий терпляче чекав. Перед смертю хотів напитись води. І ще він боявся померти в порожній міській квартирі. "Собаче це діло – гнити, як стерво, у себе в ліжку... Людина мусить померти гідно, і її тіло має бути поховане в землі", – думав старий.

Та найбільше він хотів побачити сина. Чому не їде Есфет? Може, треба було прямо написати йому: "Дуже хворий, негайно приїжджай".

Бекир не раз непритомнів і знову приходив до пам'яті. Він уже втратив лік часу. І раптом... пролунав дзвінок! Він повторився, йому вчувся мелодійний передзвін. Він ще ніколи не чув кращої музики, ніж оцей дзвінок. Як він ожив!

"Есфете! Сину мій!" – з його горла вирвалося лише кволе хрипіння. Хотів відчинити

двері, зробив неймовірне зусилля, щоб поворухнутись. Гострий біль пронизав тіло, та він зумів повернутись набік і, не втримавшись на краю ліжка, впав на підлогу і знепритомнів.

Він повільно приходив до тями. Йому здавалося, що йде безкрайньою розпеченою пустелею і хоче пити. Після війни йому довелося побувати у геологорозвідувальній експедиції і не раз перетнути сипучі піски барханів. Що таке для людини вода, дізнався на фронті, у катівнях МДБ і в пустелі. Крапля води дорожча за золото, коли її нема.

Побачив у пустелі воду, але вона була солона. Це море! Він добре пам'ятає смак морської води. Він знає, що коли зараз впливе на берег, то побачить рідне село он за тою горою. А там під горою стоїть маленький низький будинок із червоною черепицею, оточений гостроверхими тополями і в'юнким виноградом. Треба бігти додому. Він вплив на берег, і, не озираючись, подався додому. Йшов гірською дорогою, яка завжди хвилювала його уяву й тривожила душу. Хто тільки нею не їздив і не ходив: від давніх завойовників, що забирали в рабство жінок і дітей, до німців у двадцятому столітті, що вели на розстріл партизанів і мирних людей, а в кінці війни ще й енкавеєсівці гнали все село...

Як давно не бачив матері! Як він скучив за нею. У нього солодко защеміло в серці. "Дивно, - подумав він, - я ж старий, а почуваю себе дитиною, наче мені одинадцять років..." Побачивши його, мати сплеснула руками. Принесла глек з водою. Узяв із материних рук глека з водою, припав до нього. Пив великими ковтками, але не міг напиться. Застогнав, розплющив очі і побачив свою квартиру, у якій прожив більше 30 років. Хтось знову натис на кнопку дзвінка і прислухався.

Він зробив ще одну спробу, повернувся обличчям униз. Намагався повзти. І це йому вдалося. Повз, наче полоз, доки нестерпний біль не пронизав усе тіло до кісток. Шарпнувся й обм'як. І провалився у прірву...

Тої ночі вони з батьком їхали з весілля із Старого Криму від дядька, що видавав дочку заміж. Мати не поїхала, залишилась удома з сестрою. Ніч була глупа, безмісячна, беззоряна. Гори огортав морок. Було дивно, як це коні, яких ніхто не поганяє, в пітьмі знаходили дорогу і навіть не спотикались. Йому здавалося, що за кожним поворотом на них чигає смерть. Він притискався до батька, і йому було вже не так страшно. У дитинстві він дуже боявся темряви. Удома всі сплять, лише йому не спиться, вловлює кожне шарудіння, кожен звук уночі, і ввижаються йому страшні видива... Згодом уява у важкі хвилини його не раз виручала. Можливо, лише завдяки ній і дожив до глибокої старості. "Уява, як сонце, освітлювала мені дорогу", - думав старий.

Непомітно задрімав. Батько зупинив коня і переніс його на дно воза. Лежав на пахучій свіжоскошеній траві і вдавав, що спить. Батько тихенько заспівав давню народну пісню про те, як проданий у рабство хлопчик помер від розпуки далеко від рідного дому. Слухаючи батька, він уявляв себе на місці того бідолашного хлопчика, і сльози виступили на його очах.

Вночі приїхали додому, матір чекала їх... А зранку, коли Бекир ще спав, мати

гладила йому волосся і шепотіла на вухо, що вже пора вставати. У її голосі, в її рухах було стільки ласки, що її б вистачило на всіх сиріт світу...

Батько пішов на роботу в сад, а сестри із глеками рушили по воду до джерела. Сонце встає з-за гір, наче піднімається із дна моря... Він біжить до моря, а мати дивиться йому вслід і не може надивитися.

Він навчився плавати давно. Йому здавалося, що може перепливати море. І за цю зухвалість одного разу воно ледь його не проковтнуло. Якось був шторм, і хлопець наважився зайти у воду. Хвилі відносили його все далі в море. Ось тоді він уперше розгубився й запанікував. Але врятувався, бо не витрачав марно сили на опір хвилям, а, пірнаючи під воду, помаленьку став просуватись до берега. Ніколи ще не любив він так життя, як у той момент, коли вийшов на берег. Пізніше він багато разів дивився в очі смерті, та цей випадок із морем запам'ятав назавжди.

І зараз він хотів доповзти і відчинити двері. Він весь напружився, простягнув тремтячі руки вперед, але знепритомнів.

Довго приходив до тями. І знову перед ним постав босоногий хлопчик-примара. Він дивився на себе збоку, з вершини життя, з вершини прожитих років. Ось він кароокий і білозубий шибайголова і водночас сором'язливий перед людьми. Над правою скронею стирчить вихор, якого не можна вкласти ні слиною, ні водою. Засмаглий, бадьорий і невтомний. А ще в нього була на інтимному місці велика родимка, схожа на метелика.

Хлопчик стояв і дивився на нього. Йому захотілось погладити його по голові, як колись гладив батько. Він кликав, просив хлопчика підійти ближче, але той стояв у струменях тремтливого світла, де клубочились золоті пилинки... Старий сказав хлопчику, що пережив за життя багато всього, і з радістю б повернувся у дитинство, якби це було можливо...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Як він змінювався з роками! Іноді, дивлячись у дзеркало під час гоління, він ловив себе на думці, що вже далеко не той, ким був. Колись густе каштанове волосся побіліло, порідшало і стало м'яким, наче шовк. Красиво окреслені брови стали кущистими і теж посивіли. Очі запали глибше. Колись веселий і допитливий погляд згас і набув стражденного виразу. Та ж колись він був бравим молодиком, не обділеним мужністю й благородством, і навіть подобався жінкам. Якби був негарним, Еміне б не покохала його...

Знову перед внутрішнім зором постало його село і скелястий берег моря. Йому ввижались гори, біля підніжжя однієї з них у міжгір'ї жебонів струмок, струмок його юності, його кохання. Еміне ще дівчиною разом із подругами і великим мідним дзбаном на плечі ходила по воду, а він зачаровано дивився їй услід... І перше освідчення відбулося теж біля джерела. Тож у його пам'яті кохання й джерело – єдині. Тут, біля джерела, вони розлучилися на довгі роки.

Він згадував її щодня. Жив нею! Коси до пояса, гаряча, чиста і юна, вона

запам'яталася такою на все життя. Він ніколи її не зраджував. Пройшов усю війну, умирав і воскресав. Її любов була його оберегом, давала сили вижити. Але хіба він винен, що так трапилось?..

Наступного дня після війни його викликала в Особливий відділ і наказали їхати в Середню Азію. Він не розумів: сім'я ж чекає його в Криму. На його питання не відповідали. Почалися погрози. Він не міг зрозуміти, чому має їхати в Середню Азію, а не додому.

І він поїхав додому. Та в селі застав пустку. Навколо снували якісь підозрілі люди. Жодного односельця. У його будинку не було ні батька, ні матері, ні сестер... Хлів провалився і все подвір'я заросло бур'яном. Навіть собаки не було. Невже всіх розстріляли німці? Чи, може, правду казав однополчанин, що весь його народ насильно вивезли із Криму? О, Аллах! Куди ти дивився? Чому не покарав цих мерзенних шакалів?

Його зловили якісь чоловіки і повели в контору. У сільраді перевірили всі його документи і наказали їхати і шукати родичів у Середній Азії серед спецпереселенців. Довелося підкоритись наказу.

Різкий протяжний дзвінок повернув до дійсності. Він весь напружився і пересунувся на один крок. І знову занурився у спогади...

У Середній Азії він довго переховувався від коменданта, ризикуючи бути схопленим енкавеєсівцями, і все розшукував своїх. У ті роки за таке можна було одержати 25 років каторги. Випадково у кишлаку, загубленому в солончаковому степу, він зустрів свого односельця, від якого про все дізнався.

Його колишній сусід Абляким-ага розповів йому, як усіх односельців звинуватили у зраді батьківщині, зігнали в одну кучу, а потім вивезли сюди. Людей везли у набитих вагонах, багато помирало від дизентерії, моровиці. Лише одному Аллаху відомо, скільки в дорозі вимерло людей. У Середній Азії їх зустріли, як ворогів. Та, слава Аллаху, світ не без добрих людей. Тому й вижило трохи земляків. Тих, які вижили, розвезли по запущених кишлаках. Ні їжі, ні одягу. Закип'ятити окропу нема як. На голодний шлунок з'їси два-три урюки, нап'єшся сирої води з арика – і вважай, що ти вже покійник. Вмирили сім'ями, не встигали ховати мерців. Та й ховати не було кому. Не було чоловіків. Померлих ховали матері.

Через день після того, як усіх розквартирували тих, хто міг ще триматися на ногах, погнали на бавовняні поля. Місцеве населення обзивало їх продажними татарами. Пускали чутки, що вони кровожерні, що на потилицях у них третє око, а на голові – роги. Простий люд вірив цьому і цурався їх. Було дуже погано. На очах Абляким-аги віддали душі Аллаху його родичі і родичі Бекира. А Еміне під час окупації потрапила в руки німцям. Забрали її до Німеччини. Що з нею – Абляким-ага не знав. Батько Бекира не повернувся з трудармії. Мабуть, пропав там.

Бекир упав на коліна, страшно і гірко заридав, бив себе кулаками по голові і побачив перед собою змію.... Якимось в дитинстві він бачив, як змія з'їла ластів'яток з гнізда. Єдиною втіхою було те, що змію покарали...

Бекир відчував на собі погляди матері й сестер. Як йому було жити далі? Він повернувся до міста і став шукати роботу. Він же вчитель, та його не брали нікуди. Варто було директору дізнатися, хто він такий, як перед ним зачинялися двері. Нарешті в одній із шкіл директор не побоявся запропонувати йому вести російську мову і літературу в національних класах. Але не довго йому довелося вчителювати. Незабаром про нього дізналися відповідні органи. Кримським татарам, виявляється, не можна працювати у школах і вишах.

Тоді він пішов на завод учнем слюсаря. Через місяць працював самостійно. Життя поступово налагоджувалося. Але людська підлість знову нагадала про себе. Якось після роботи із приятелем і земляком, із яким перед війною разом навчалися в інституті, пішли на фронт і працювали в одному цеху, пили пиво у брудній і галасливій пивниці. Слово за словом згадали довоєнне життя, як їм добре тоді жилося. "Всі наші лиха он від кого", – кивнув Бекир на портрет вождя за спиною проворного бармена і міцно вилаяв його вуса. Приятель відразу повідомив, куди потрібно.

По нього прийшли вночі. Двоє в цивільному показали ордер на обшук і арешт. Після обшуку його відвезли у підвал держбезпеки. Там його догола роздягнули і ще раз піддали принизливій процедурі обшуку. Обрізали всі гудзики, крім одного, і зачинили у камері підземної в'язниці...

Він заперечував звинувачення, казав, що його шантажують і вимагав очної ставки, все ще вірячи, що приятель передумає його закладати. Але той підтвердив свої свідчення.

Допити відбувалися вдень і вночі. Одного слідчого змінював другий. Його брали на змор. Від нього вимагали зізнань – змушували покаятися в тому, чого він не робив. Не давали пити, не дозволяли спати.

Йому звинувачували у зраді, в шпигунстві, антирадянській агітації. Особливо старався старший слідчий на кличку Гюрза, з надзвичайно довгою шиєю і маленькою голівкою. Його живі зелені очиці впивалися в свою жертву.

Бекир говорив що був капітаном Червоної Армії, та це не допомагало. Він боявся збожеволіти і молив Аллаха, аби до його заграбованого віконечка підсіла якась пташечка, щоб він хоч трохи забув про свої тілесні й душевні страждання.

Якось його так закатували, що він підписав документи, у яких, як йому говорили, було спростування доносу. Гюрза сам зачитав, що він, обвинувачений Керимов Бекир Асанович, 1918 року народження, уродженець Криму, виходець із селянської сім'ї, викладач історії, капітан запасу, кавалер кількох урядових нагород, у жодних зв'язках з іноземною розвідкою не перебував і не вів антирадянської агітації.

Засліплений світлом яскравої лампочки, у камері він нічого не бачив, літери зливались у суцільні чорні рядки. І він підписав... Після цього йому дали пити, бо до того мордували спрагою.

Наступного ранку Бекир дізнався від прокурора, що він підписався, визнаючи повністю свою вину. Бекир застогнав, ухопив стільця, на якому сидів, і запустив у вікно. Його вхопили, завели в камеру. Три доби не чіпали. На четверту знову привели до

слідчого. Гюрза сказав, що скоро буде суд.

Через день він постав перед трибуналом, який присудив смертну кару. Видно, у книзі доль йому ще було відведене життя. Він так і не зрозумів, за що його помилували. Можливо, надто білими нитками була шита його справа, а, можливо, зважили на його бойові заслуги, що було малоімовірно. Очевидно, потрібна була дармова, налякана до смерті, покірنا рабсила. Як би там не було, смертну кару замінили на 25 років каторжної роботи і на 5 років позбавлення громадянських прав.

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу

Етапом він потрапив на Колиму. І пробув би там усі 20 років, якби не помер Сталін, але в цій країні все спізнюється... Його звільнили тільки в 1956 році. Та ще довго не відпускали страшні нічні видива: табір, собаки, бараки, наглядачі будили серед ночі і до ранку не давали заснути.

Після звільнення йому захотілося в Крим, але порадили там не з'являтись. Він не став бунтувати, як тоді, коли повернувся з фронту. Тож знову повернувся в Середню Азію.

Опинившись біля будинку держбезпеки, відчув, як з новою силою ожили в ньому старі образи і приниження. Щодня став виловлювати Гюрзу, але той десь зник. А якось він побачив на вулиці колишнього приятеля, за доносом якого відсидів 10 років. Той ішов безтурботною ходою, в костюмі й краватці, і розглядав вітрини крамниць. Зіткнувшись із ним ніс у ніс, він злякано забелькотів: "Ти живий?" "Як бачиш... А ти вже поховав мене? Думав, що мене розстріляли? За скільки ти мене продав? За квартиру, посаду, машину? Я спочатку думав, що ти тоді в пивниці дурня клеїв. Але ти не з таких, сучий сину! Тебе завербували, ти свідомо поступив до них на службу і відпрацьовував за хліб із маслом. І твій перший вибір випав на мене. Ти правильно подумав: щоб увійти в довіру, треба закласти близьку тобі людину. І ти зробив це без найменших докорів сумління. А скількох ти ще занапастив, юдо?!" – ухопив його за горлянку і став душити і, певно, задушив би, якби не наспів міліціонер. Сексот кинувся навтьоки.

Після цього випадку він кілька днів бездумно блукав по місту. Заробляв на прожиття тимчасовою роботою. Якимось, проходячи повз дошку оголошень, побачив, що терміново потрібні люди для геологорозвідувальної експедиції. Щось знайоме ожило в ньому. Відразу ж пішов за вказаною адресою і влаштувався на роботу.

Другого дня вони їхали звивистою гірською дорогою. Перед очима пробігали могутні гори, що синіли вдалині і переходили у білосніжні вершини. Гори, як і зірки, схиляють до роздумів. Дивлячись на них, він замріявся і вперше за багато років на душі стало світло й радісно. У загін приїхали під вечір. Табір розкинувся біля підніжжя гір на березі швидкоплинної гірської річечки. Відразу ж стали розвантажувати машину. Раптом він відчув на собі чийсь уважний погляд і озирнувся. За кілька кроків від нього стояла до болю знайома жінка і пильно розглядала його. Це була Еміне. Стрибнув із

машини і ледь встиг підхопити її на руки.

Так у долині Тянь-Шанських гір відбулося їхнє запізнile побачення і перша ніч після багаторічної розлуки. Бідна Еміне за ці роки пережила не менше за нього. Спочатку вона потрапила до рук німців під час облави і опинилася в німецькій неволі, а потім після війни як "добровольця і помічника" фашистської Німеччини її пропустили через усі кола пекла сталінських концтаборів. Усю ніч він слухав її розповідь, проклинав землю і небо, плакав, а на ранок запропонував їй вийти за нього заміж.

Вона працювала кухаркою у їхньому загоні. Жили у похідному наметі, а коли повернулися в місто, зняли квартиру і розписалися в загсі. Через два роки їм виділили двокімнатну квартиру, в якій вони виростили свого єдиного сина, де постаріла й померла Еміне і в якій він лишився самотнім і немічним.

Він лежав і дивився на їхній з Еміне портрет, зроблений ще в молоді роки після народження сина. Він пам'ятав той день. Еміне запропонувала зробити фото, щоб син, коли виросте, бачив батьків молодими.

Вони поставили на ноги сина, дали освіту. Старий радів, що син живий і здоровий, і щодня молив Аллаха, щоб він оберігав його.

Після смерті Еміне він часто зупинявся біля сімейного портрета і уважно розглядав обличчя дружини. Йому здавалося, що вона хоче сказати йому щось важливе, що не встигла сказати за життя. Всі дні він проводив удома. Раніше, коли ще дозволяло здоров'я, часто приєднувався до гравців у доміно. Після смерті дружини спілкування з людьми стало обтяжливим. Його дратували галасливі й веселі розмови. Навіть телевізора не дивився. Іноді, правда, переглядав новини. Його єдиною втіхою були спогади і книжки. Здебільшого він жив спогадами.

Коли закінчувалися продукти, йшов до крамниці або на базар. Запити в нього були невеликі, пенсії вистачало, та й син іноді переказував гроші. Листи писати син не любив, роками міг мовчати. І коли приходив грошовий переказ, він радів не так грошам, як його увазі. Вдома обходився без сторонньої допомоги, доки не занедужав і зліг. Іноді заходили до нього сусіди, що жили навпроти, а найчастіше їхня молодша донька Мерієм, та останнім часом і вона десь ділася.

Бекир відчував, що скоро приєднається до Еміне.

Різкий дзвінок змусив його здригнутись. Він підняв голову і тужливо глянув на двері. Хто там? Невже син? А хіба чужа людина стала б так довго добиватись до нього? Він звернув увагу на сонце, воно вже опустилося за дах будинку. Коли він починав повзти до дверей, сонце світило у вікно. Йому здавалося, що він чує дихання того, хто стоїть за дверима. І раптом той, хто терпляче дзвонив і сопів за дверима, пішов. Він чітко почув, як зашаркали підошви залізобетонними сходами, а потім і зовсім затихли. З відчаю гукнув услід людині, та лише прохрипів. І тоді він уткнувся обличчям у руки і гірко-гірко заплакав.

Він почував себе на скелі серед безмежного моря, повз яку проплив рятувальний корабель і його не помітив. Бекир згадував сина, коли той ще був маленьким. Спочатку він купував сину повзунки й іграшки, потім зошити й шкільну форму. Син підростав і

став носити одного з ним розміру одяг і взуття, а потім переріс його. "На порозі свого небуття я чітко зрозумів, що весь смисл мого життя зводиться до твого народження, хлопчику мій", – думав старий. Він знав, що навіть коли помре, його продовження – в синові.

Він знову побачив перед собою море. Несподівано на безлюдному березі, наче з морських хвиль, з'явилася дівчина. Він пильно вдивлявся в неї. Вона бігла до нього. Це була Еміне, така, яку він зустрів біля джерела своєї юності. Вона кликала його...

Йому пригадалось, як через багато років по війні, коли дозволили відвідувати рідні краї як туристу, але все ще забороняли там жити, він знову приїхав додому. Батьківську хату знесли, а на їхньому обійсті стояв стандартний казенний будинок і жили чужі люди. Село було вже не те, яке він пам'ятав з дитинства. Він приїхав із семилітнім сином. Зійшовши з автобуса, вони перетнули шкільний двір і зупинилися біля старої гіллястої шовковиці, всіяної великими чорними смачними ягодами. Там колись стояв їхній будинок, а цю шовковицю посадив батько Бекира. Він підняв сина і посадив собі на плечі, а той потягнувся до шовковиць. У цей час біля хвіртки з'явилася господиня, певно, вона спостерігала за ними з вікна. Вона закричала, щоб не рвали чужого добра. Він хотів посваритися з нею, сказати, що це дерево посадив його батько і що вони мають моральне право поласувати його ягодами. Але стримався від скандалу. Присутність сина остуджувала збурене почуття несправедливості. Вибачившись, вони, пригнічені, пішли далі. Джерело, що поїло колись усе село, висохло. Від нього лишився ледь помітний слід. Кладовища теж не було, бо там розбили колгоспний сад. Він зірвав одне яблуко, але не зміг його їсти.

Потім вони з сином відпочивали в Місхорі. Там була довоєнний бронзовий скульптурний ансамбль "Алі-баба і Арзи-киз". Якось навколо цієї скульптури зібралася група екскурсантів. Дівчина-гід розповідала групі красиву й сумну легенду про викрадену і продану в рабство красуню Арзи.

Один чоловік із групи несподівано запитав: "А де ж місцеве населення?" І дівчина-гід тут же відповіла: "Вони пустили німців у Крим, за це їх і вислали". Вона, звісно, мала на увазі кримських татар, на що Бекир із гіркотою зауважив: "Люба дівчино, а хто ж, по вашому, пустив німців в Україну, Білорусь і аж до Москви?" Дівчина зашарілася і не знала, що відповісти.

Бекир любив свою землю, її степ і гори, її небо, схід і захід сонця, пил її доріг. І буде любити до останнього подиху. І хотів би, щоб його змучене тіло було поховане в рідній землі.

Чи знав він щастя? Важко сказати. Та й хто може похвалитися своїм щастям? У житті стільки всього намішано: і радості, і печалі. Жити варто хоча б для того, щоб розплющити вранці очі, побачити, як сходить сонце, як до тебе підбігає твоя дитина, цілує в неголену щоку і говорить: "Доброго ранку, тату!" Ти спочатку не розумієш, з чим тебе вітає дитина, а потім пригадуєш, що сьогодні у тебе день народження...

І знову він почув кроки. Рішучі кроки. Ось вони швидко підходять до дверей, кілька разів лунає дзвінок. Згасла надія знову запалює його. Це додає сил. Він підняв голову і

рішуче подивився на двері. Залишалось найважче – встати і відчинити двері. "Сину мій, – кволо вигукнув він. – Я зараз, зараз..." Пересилюючи дикий біль у попереку, він зібрав рештки сили, останнім зусиллям волі дрижачими руками судомно вчепився за косяк дверей, дотягнувся до засуву замка і зрушив його з місця. Двері посунулись і, неpritомніючи, він побачив, як в очі вдарило яскраве світло...

Стислий переказ, автор переказу: Світлана Перець.

Авторські права на переказ належать Укрлібу